

Görme Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Ailelerin Gereksinimlerinin Belirlenmesi¹

Mehmet Salih Küçüközyiğit²

Cem Aslan³

Gülistan Yalçın⁴

Type/Tür:

Research/Araştırma

Received/Geliş Tarihi:

November 30/ 30 Kasım 2020

Accepted/Kabul Tarihi:

April 7/
Nisan 2021

Page numbers/Sayfa No: 1214-1239

Corresponding

Author/İletişimden Sorumlu

Yazar: cemaslan@gazi.edu.tr

iThenticate®

This paper was checked for plagiarism using iThenticate during the preview process and before publication. / Bu çalışma ön inceleme sürecinde ve yayımlanmadan önce iThenticate yazılımı ile taranmıştır.

Copyright © 2017 by

Cumhuriyet University, Faculty of Education. All rights reserved.

Öz

Bu araştırmanın amacı, görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesidir. Olgu bilim deseniyle kurgulanan bu nitel araştırmanın çalışma grubunu görme yetersizliği olan çocuğa sahip aileler oluşturmuştur. Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Bu kapsamda, Ankara ilinde ikamet eden 15 aileye ulaşılmıştır. Araştırmada veri toplamak amacıyla araştırmacılar tarafından oluşturulan Kişisel Bilgi Formu ve Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu kullanılmıştır. Araştırmanın veri toplama süreci 2017-2018 eğitim-öğretim dönemi içerisinde tamamlanmıştır. Verilerin analizinde, nitel araştırmalarda veri analiz tekniği olarak kullanılan betimsel analiz ve içerik analizi tekniklerine yer verilmiştir. Görme yetersizliği olan çocuğa sahip aileler ile yapılan görüşmelerin analizi sonucunda ailelerin farklı alanlarda gereksinimlerinin olduğu belirlenmiştir. Akademik beceriler, günlük yaşam becerileri, bilgilendirilme, davranış kontrolü, bağımsız hareket becerileri, sosyal beceriler, psikolojik destek, dışlanma, cinsel eğitim ve yönlendirilme ailelerin gereksinim duydukları alanlar olarak tespit edilmiştir. Araştırma bulguları detaylı olarak incelendiğinde, görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin en çok gereksinim duydukları alanların başında akademik beceriler, öz bakım becerileri, bilgilendirilme ve davranış kontrolü konuları gelmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlar ilgili alanyazınla ilişkilendirilerek tartışılmıştır. Aynı zamanda uygulamaya ve ileri araştırmalara yönelik bazı öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Aile gereksinimleri, aile, görme yetersizliği, çocuk, özel eğitim

Suggested APA Citation /Önerilen APA Atıf Biçimi:

Küçüközyiğit, M. S., Aslan, C. & Yalçın, G. (2021). Görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 10(3), 1214-1239. <http://dx.doi.org/10.30703/cije.833902>

¹ Bu çalışma, 11-14 Mayıs 2017'de Ordu'da yapılan IX. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Dr.Öğr.Üyesi, Hakkari Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Hakkari/Türkiye
Assist. Prof. Dr, Hakkari University, Faculty of Education, Special Education Department, Hakkari/Turkey
e-mail: mskozuyigit@gmail.com ORCID ID: orcid.org/0000-0001-5980-532X

³ Dr., Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Ankara/Türkiye
PhD, Gazi University, Faculty of Education, Special Education Department, Ankara/Turkey
e-mail: cemaslan@gazi.edu.tr ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0300-5873>

⁴ Dr, Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Aksaray/Türkiye
PhD, Aksaray University, Faculty of Education, Special Education Department, Aksaray/Turkey
e-mail: gulistanyalcin@aksaray.edu.tr ORCID ID: orcid.org/0000-0002-9668-0359

Determining the Needs of Families with Children with Visual Impairment

Abstract

This study aims to determine the needs of families with children with visual impairment. Families with children with visual impairment constituted the study group of this qualitative study, which was built with a phenomenology design. The criterion sampling method, one of the purposeful sampling methods, was used in determining the study group. In this context, 15 families residing in Ankara were reached. The study used the Personal Information Form and Semi-Structured Interview Form created by the researchers to collect data. The data collection process of the research was completed in the 2017-2018 academic year. In the data analysis, descriptive analysis and content analysis techniques were used as qualitative research data analysis techniques. As a result of the study of the interviews with families with children with visual impairment, it was determined that families have needs in different areas. Academic skills, daily life skills, informed, behavior problems, mobility skills, social skills, psychological support, social exclusion, sexual education, and orientation were identified as the areas that families need. When the findings of the study were examined in detail, academic skills, self-care skills, information, and problem behavior were among the areas that families with children with visual impairment need the most. The results obtained from the research were discussed with the relevant literature. At the same time, some suggestions for application and further research are presented.

Keywords: Family needs, family, visual impairment, child, special education

Giriş

Aile için çocuğun varlığı, neredeyse bütün toplumlar içerisinde önemli bir yere sahiptir. Çocuk, toplumun temel kurumu olan aileyi oluşturan en küçük ferttir. Çocuklar, içine doğduğu toplum tarafından etkilenmekle beraber bu toplumu etkilemektedir (Vakıf, 2018). Bu açıdan çocuk ve toplum arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur (Noroz ve Moen, 2016). Çocuk, doğumundan itibaren aile bireylerine bazı sorumluluklar getirmektedir. Aileye yeni katılan çocuğa ilişkin yeni sorumluluklar ve roller ise ailenin var olan denge yapısında birtakım değişiklikler meydana getirmektedir (Özkeş, Girli, Yurdakul ve Sarısoy, 1998). Örneğin aile bireyleri özellikle çocuğun bakımıyla ilgili bilgi ve beceriler, bağlanma ve güven geliştirme, çocuk ile iletişim kurmayı başarma, çocuğun aileye katılımı ile değişen aile yapısı ve yaşam tarzına uyum sağlama gibi gelişimsel ve fiziksel pek çok sorumluluğu başarmak durumundadırlar. Bu süreç gelişimsel bir kriz olarak tanımlansa da (Öztürk, 2011) aileler bu durumun üstesinden gelmek için çeşitli yöntemlere başvurabilirler. Örneğin edinmeleri gereken bilgi, beceri veya davranışları kendi ebeveynlerinden, sosyal çevrelerinden veya bakım hizmeti veren sağlık personelinde öğrenebilmektedirler.

Toplum içerisindeki tüm bireylerin beklentisi sağlıklı bir çocuğa sahip olma yönündedir. Ancak bazı durumlarda bu beklentinin karşılandığını söylemek mümkün değildir. Bazı çocuklar doğum öncesi, sırası veya sonrası gibi çeşitli nedenlerden dolayı bir yetersizliğe sahip olarak dünyaya gelebilmektedir. Bu yetersizlikler doğumla birlikte (doğuştan) oluşabileceği gibi, doğumu takip eden yıllar içerisinde de ortaya çıkabilmektedir. Ancak ortaya çıkış zamanına bakılmaksızın herhangi bir yetersizliğe sahip çocukların özellikleri, gereksinimleri ya da gelişimsel özellikleri genel anlamda "tipik gelişim gösteren çocuk" olarak

atfedeceğimiz akranlarından farklılık göstermektedir. Örneğin, tipik gelişim gösteren çocuklar günlük yaşamlarında kullandıkları pek çok kavram veya beceriyi doğal olarak, yani özel bir yönlendirmeye ya da öğretime gereksinim duymadan edinebilirler. Fakat yetersizliği olan çocuklar için bu yaşantılar her zaman doğal seyrinde olmamaktadır. Bu çocukların farklılaşan özellikleri, aileleri için de farklı gereksinimleri ve sorumlulukları beraberinde getirmektedir.

Yetersizliği olan bir çocuğa sahip olma durumu, aileler için stres ve kaygı kaynağı olabilmektedir (Coşkun ve Akkaş, 2009). Beklenmeyen bu durum, genel olarak aile sistemini derinden etkileyebilmektedir (Kulagina, 2003; Risdal ve Singer, 2004). Ekonomik gereksinimlerin artması, çocuğun durumu hakkında yeterli bilgiye sahip olmama (Akçamete ve Kargın, 1996; Sucuoğlu, 1995), aile üyelerinin değişen rolleri (Küçükler, 1993), evlilik ilişkilerinin bozulması (Cavkaytar, 2010; Sarısoy, 2000), sosyal aktivitelere katılamama (Doğan, 2001; Sencar, 2007), toplumdaki diğer bireylerin çocuğa olan tutumları (Özşenol vd., 2003) gibi pek çok faktör ailelerin karşılaştığı sorunlara örnek verilebilir. Ailelerin bu durumlar karşısındaki tepkileri ve bunlarla yüzleşme şekilleri ise ekonomik düzey, sosyal çevre, kültürel yaşantı ve tercihlerine göre farklılık gösterebilir. Dolayısı ile aileler birtakım gereksinimlere ihtiyaç duyabilirler. Bu gereksinimler ise çocuğun yetersizlik türüne ve/veya yetersizlikten etkilenme derecesine göre farklılık gösterebilir. Örneğin, görme yetersizliği olan çocuğa sahip bir aile ile işitme yetersizliği olan çocuğa sahip bir ailenin yaşadığı problemler ya da gereksinim duyduğu alanlar farklılaşabilir. Bunun yanında çocuğa sunulacak hizmetler, çözüm yolları, eğitim gibi faktörler de birbirlerinden ayrılabilir. Bu farklılaşmanın en büyük nedeni yetersizliği olan çocukların gereksinimlerinin birbirinden farklı olmasıyla ilişkilendirilebilir. Görme yetersizliği olan çocuklar bu açıdan diğer yetersizlik gruplarına göre daha da farklılaşmaktadır. Günlük yaşamda edinilen bilginin büyük bölümünün görme duyusu aracılığıyla edinildiği bilinmektedir. Bu açıdan bakıldığında, görme yetersizliği olan çocuklar için en büyük gereksinimlerden birisi bilgi edinimidir. Bu nedenle, özellikle diğer yetersizlik gruplarından farklılaşan bu durum üzerinde durulması önem arz etmektedir.

Görme yetersizliği olan çocukların ve ailelerinin gerekli bilgi ve tecrübeye sahip kişilere ya da kurumlara ulaşmaları zor olabilmektedir. Görme yetersizliği olan çocukların desteklenmesi için görme alanı, görme keskinliği, görmesini kullanabildiği ortamlar ile özel durumların bilinmesi ve bu durumlara göre bazı uyarlamalar yapılması gerekmektedir. Ancak birçok durumda bu düzenlemeleri yapmak ve sorumlulukları yerine getirmek aileye kalmaktadır. Görme yetersizliği olan çocuklar düzenli ve sistematik öğrenme deneyimlerinden yoksun kaldıklarından dolayı birçok kavram ve beceriyi kazanmakta güçlük yaşayabilmektedirler (Ataman, 2011). Bu nedenle yaşamın ilk yıllarından itibaren görme yetersizliği olan çocukların aileleri birer eğitimci rolünü üstlenmek durumunda kalabilmektedirler. Bununla beraber bu rolü nasıl gerçekleştirecekleri konusunda bilgi, beceri ve desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Çocuğun yetersizlikten etkilenme derecesindeki farklılıklar ise aile gereksinimlerinin değişkenlik göstermesine neden olmaktadır. Örneğin, hafif düzeyde görme kaybı olan bir çocuk ile ağır düzeyde görme kaybı olan, aynı zamanda ışık algısı olmayan bir çocuğa öğretilmesi gereken kavramlar, öğretim şekli, aile gereksinimleri ve aileye verilmesi

gereken desteğin içeriği farklılık gösterebilir. Ailenin içinde bulunduğu durumun olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi ancak çocuğun sağlıklı gelişiminin ve ailenin gereksinimlerinin en üst düzeyde desteklenmesi ve uygun hizmetler sunulması ile sağlanabilir. Aile için uygun destek ve hizmetlerin hazırlanması ise ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesi ile mümkün olabilir (Bailey ve Simeonsson, 1988; Cavkaytar, Ceyhan, Adıgüzel, Uysal ve Garan, 2012; Durualp, Kocabas, Arslan ve Ozaydın, 2011).

Aile gereksinimleri aile bireylerinin yaşantıları, sorumlulukları ve rollerine ilişkin buldukları durumlar ile olması gereken durumlar arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır (Doğan ve Acar, 2017). Tanıma göre, aile gereksinimleri içerisinde birçok öğeyi barındırabilir (Sucuoğlu, 1995). Bailey ve Simeonsson (1988) aile gereksinimlerini bilgi, destek, çocuğun durumunu diğerlerine açıklayabilme, toplumsal hizmetler, ailenin işleyişi ile ilgili toplumsal gereksinimler ve maddi gereksinimler olarak gruplamaktadır. Ailelerin gereksinimlerini belirlemek aileye sunulacak eğitimin türü, çocuğun gelişimi ve ailelerin kendilerini yeterli hissetmeleri açısından oldukça önemlidir. Kısaca ifade etmek gerekirse ailenin gereksinimlerini belirlemenin genel amacı, çocuğa ve aileye verilecek hizmetin türünü, içeriğini ve kalitesini belirlemek, yetersizliği olan çocukların gelişimlerini daha iyi destekleyebilmektir.

Alanyazın incelendiğinde; yetersizliği olan çocukların ailelerinin gereksinimlerini belirlemeye yönelik araştırmalara rastlanmaktadır. Örneğin, zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin gereksinimlerinin belirlendiği pek çok araştırma mevcuttur (ör. Barantota, 2016; Cavkaytar vd., 2012; Çiftçi Tekinarslan ve Bircan, 2009; Demirbilek, 2013; Dere Çiftçi, 2015; Evcimen, 1996; Kumcağız, Bozkurt, Kurtoğlu, 2018; Lafçı, Öztunç ve Alparslan, 2014; Önder ve Karabulut, 2017; Sucuoğlu, 1995). Benzer şekilde, gelişimsel gerilik gösteren (ör. Alış, 2018; Kahraman ve Çetin, 2015; Sola ve Diken, 2008), işitme yetersizliği olan (ör. Akçamete ve Kargın, 1996; Barantota, 2016; Doğan, 2010), otizm spektrum bozukluğu olan (ön. Selimoğlu, Özdemir, Töret ve Özkubat, 2013), down sendromlu (ör. Gören, 2015; Toker, Başgül ve Özaydın, 2019), serabral palsili (ör. Saygı, Giray, Cerşit, Ulutatar ve Aydın, 2015) çocuğa sahip aileler ile yapılmış araştırmalar karşımıza çıkmaktadır. Bu araştırmaların yanı sıra, genel olarak yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerle (ör. Çiftçi Tekinarslan, Sivrikaya, Keskin, Özlü ve Rasmussen, 2018; Demirok, Akçamete ve Öyken, 2018; Kaytez, Durualp ve Kadan, 2015; Mert, 1997; Öztürk, 2011; Toy ve Kesici, 2020) gerçekleştirilen araştırmalar da bulunmaktadır. Bu araştırmalar aile gereksinimlerine yönelik önemli bilgi kaynağı oluşturmaktadır.

Görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin gereksinimlerinin incelendiği araştırmalara ulaşabilmek için "Google Scholar", "Academic Search Complete", "Ebscho" ve "Dergipark" veri tabanları üzerinden "görme", "aile", "gereksinim", "görme engelli", "görme yetersizliği", "aile gereksinimleri" ve "gereksinim belirleme" anahtar kelimeleri taramalar gerçekleştirilmiştir. Taramalar 1990-2020 yılları arasını kapsayacak şekilde yapılmıştır. Yapılan incelemeler neticesinde, görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin gereksinimlerini belirlemeye yönelik bir araştırmaya rastlanmamıştır. Görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin gereksinimleri ortaya konmadan önce, bu ailelere verilecek hizmetlerin ihtiyacı karşılama noktasında yetersiz düzeyde kalacağı düşünülmektedir. Ailelerin

çocukların gelişimleri üzerindeki etkileri göz önüne alındığında ailelere sunulacak hizmetlerin kalitesini arttırmak, çocuğun gelişim alanlarının da desteklenmesi anlamı taşımaktadır. Aile gereksinimlerinin belirlenmesi aileye sunulacak hizmetleri belirlemek açısından yol gösterici olacaktır. Görme yetersizliği rastlanma sıklığı daha az olan yetersizlik gruplarından biridir. Dolayısıyla konu ile ilgili bilgilere daha zor ulaşılan bir yetersizlik grubu olarak da ifade edilebilir. Görme yetersizliği olan çocukların gereksinimleri ve bu çocukların ailelerinin gereksinimlerinin diğer yetersizlik gruplarındaki çocuklar ve ailelerinin gereksinimlerinden farklılaşacağı düşünülmektedir. Bu nedenler göz önüne alınarak bu araştırmada, görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesine yönelik yapılan bu araştırmanın alanda verilecek hizmetlerin içeriğinin belirlenmesine katkı sunacağı düşünülmektedir. Böylece görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin gereksinimlerinin diğer yetersizlik grupları ile farklılıkları ve benzerlikleri incelenebilecektir.

Yöntem

Bu araştırmanın amacı, görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda, araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Olgu bilim, *"Yaşanmış deneyimleri değerlendirmeye odaklanan"* bir yöntemdir (Miller ve Brewer, 2003; Patton, 2014). Bu desenin kullanıldığı araştırmalarda, *"Bireylerin bizzat deneyimlediği olgular ya da olaylar hakkındaki düşüncelerine yakından bakılarak, zihinlerindeki bilişsel yapıların, deneyimlerin ve düşüncelerin ortaya çıkarılması"* amaçlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2003). Bu doğrultuda, görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesini hedefleyen bu araştırma bir olgu bilim çalışması olarak görülebilir ve görüşlerin derinlemesine incelenebilmesi açısından bu desenin etkili bir yöntem olduğu söylenebilir. Bu araştırma deseninde deneyimlerin içeriği ve anlamı ile ilgili veriler elde edildiği için araştırmacılar tarafından sözel tanımlar, ifadeler veya yazılmış metinler kullanılır. Bunları elde etmek için ise görüşmelerden yararlanılır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012). Bu araştırmada, görme yetersizliği olan çocuğa sahip aileler ile görüşmeler gerçekleştirilmiş ve içerik analizi ile bu verilerin değerlendirilmesi sağlanmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerdir. Bu kapsamda, görme yetersizliği olan çocuğa sahip 15 aile (anne) araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur. Araştırmanın çalışma grubu, amaçsal örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Ölçüt örnekleme yönteminde örneklem için belirlenen ölçütleri karşılayan kişi, olay ya da nesne/durumlar örnekleme alınır (Büyüköztürk vd., 2012). Bu bağlamda, çalışma grubunun belirlenmesinde bazı ölçütler belirlenmiştir. Belirlenen ölçütler şu şekildedir: a) Çocukta görme yetersizliği haricinde herhangi bir ek yetersizlik veya gelişimsel gecikme olmaması (Bu ölçütü karşılamayan ailelerin gereksinimleri farklılık arz edebileceğinden bu aileler araştırma kapsamına alınmamıştır.), b) Ailenin en fazla bir çocuğunda yetersizlik tanısı olması (Ailenin yetersizliği olan

birden fazla çocuğa sahip olması gereksinimlerinin farklılık göstermesine neden olabileceğinden bu aileler de kapsam dışı tutulmuştur.), c) Görme yetersizliği olan çocuğun en az ilkokul düzeyinde bir eğitim ortamına devam ediyor olması. Belirtilen bu ölçütleri karşılayan aileler ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler özellikle maliyet ve kolay ulaşılabilirlik açısından Ankara ilinde bulunan aileler ile yapılmıştır. Alanyazında görüşmelerle ilgili olarak katılımcı sayısının 5 ile 25 arasında değişebileceği belirtilmektedir (Creswell, 2003; Neuman, 2007; Rubin ve Babbie, 2016). Bu doğrultuda, verilerin dikkatli bir şekilde incelenmesini zorlaştırmadan konu ile ilgili tecrübelerin anlaşılmasını sağlayacak şekilde 15 aile ile görüşülmüştür. Ailelere ilişkin detaylı bilgiler Tablo 1'de özetlenmiştir.

Tablo 1

Çalışma Grubuna Ait Özellikler

Yaş	30-40 aralığı	7
	40-50 aralığı	6
	50 ve üstü	2
Eğitim Durumu	Okur-Yazar Değil	1
	İlkokul	11
	Lise	2
	Üniversite	1
Meslek	Çalışmıyor	10
	Öğretmen	2
	Memur	2
	Terzi	1

Çalışma grubunun tamamını anneler oluşturmaktadır. Buna göre annelerin yaşları 30 ile 50 yaş üstü arasında değişirken, dağılıma bakıldığında en fazla 30-40 yaş (n=7), en az ise 50 üstü yaş aralığında (n=2) olduğu görülmektedir. Eğitim durumu açısından annelerin büyük çoğunluğu (n=11) ilkokul mezunudur. Ayrıca okuryazar olmayan (n=1), lise (n=2) veya üniversite (n=1) mezunu olan anneler bulunmaktadır. Meslek durumu bakımından ise 10 anne herhangi bir işte çalışmıyor iken 5 anne bir işte çalışmaktadır. Çalışan aileler öğretmen, terzi, memur gibi meslek gruplarında yer almaktadır. Görme yetersizliği olan çocukların özelliklerine bakıldığında ise çocukların 9'u erkek, 6'sı kızdır. Çocuklar 1 ile 8. sınıf aralığında farklı sınıflarda öğrenim görmektedir. Görme düzeyi açısından 6'sı az gören, 9'u ise total (kör) görme yetersizliği tanısına sahiptir. 10 çocuk körler okuluna, 5 çocuk ise kaynaştırma sınıflarına devam etmektedir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada, Kişisel Bilgi Formu ve Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu olmak üzere iki veri toplama aracı kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Kişisel Bilgi Formu, görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin ve çocuklarının demografik özellikleri hakkında bilgi edinmek amacıyla kullanılmıştır. Form, araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. Form aileler ve çocuklara ait bilgileri içeren iki bölümden oluşmaktadır. Buna göre aile bilgilerinin yer aldığı bölümde görüşülen aile bireyi, yaş, eğitim durumu ve meslek

değişkenleri yer almaktadır. Görme yetersizliği olan çocuklara ait bilgilerin yer aldığı bölüm ise cinsiyet, sınıf, görme düzeyi ve devam edilen okul değişkenlerini içermektedir.

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu, görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin gereksinimlerini belirleyebilmek amacıyla kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formları, görüşülen kişilere kendilerini daha iyi ifade etme imkanı sunmakta ve derinlemesine bilgi sağlamaktadır (Büyüköztürk vd., 2012). Bu nedenle araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tercih edilmiştir. Kullanılan görüşme formu araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Bunun için öncelikle alanyazın taranmış ve ulaşılan araştırmalarda kullanılan veri toplama araçları incelenmiştir. Daha sonra görüşme formunun ana hatları belirlenmiş ve bu çerçevede görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin gereksinimlerini belirlemeye yönelik görüşme soruları yazılmıştır.

Hazırlanan soruların kapsam geçerliliği için doktorasını tamamlamış dört akademisyenden görüş alınmıştır. Akademisyenlerin üçü görme engellilerin eğitimi, biri ise ölçme ve değerlendirme alanında görev yapmaktadır. Akademisyenlerden kendilerine gönderilen görüşme sorularını değerlendirmeleri istenmiştir. Bunun için bir uzman görüşü formu hazırlanmıştır. Forma göre sorular üç şekilde değerlendirilmektedir: "Soru uygun", "Soru uygun değil" ve "Soru düzeltilmeli" Akademisyenler tarafından önerilen düzenlemeler ve değişiklikler araştırmacılar tarafından incelenmiş ve gerekli düzeltmeler yapılarak form revize edilmiştir. Revize edilen sorular, araştırmanın çalışma grubu içerisinde yer almayan iki aileye uygulanarak pilot görüşme yapılmıştır. Bu görüşmelerin ardından soruların anlaşılabilirliği, açık ve net olması gibi konularda geri bildirimler alınmıştır. Sorular üzerinde gerekli düzenleme ve değişiklikler yapılarak formun geliştirilme süreci tamamlanmıştır (Ek 1).

Verilerin Toplanması

Araştırmanın veri toplama süreci 2017-2018 eğitim-öğretim dönemi içerisinde tamamlanmıştır. Veri toplama sürecinde öncelikle gerekli etik izinler alınmıştır. Araştırmanın verileri, Ankara ilinde ikamet eden ailelerden toplanmıştır. Görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelere görme engelliler okulları, kaynaştırma okulları ve özel özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri aracılığıyla ulaşılmıştır. Bu kapsamda söz konusu kurum ve okullara gidilerek katılımcı ölçütlerini karşıladığı düşünülen aileler ile ön görüşmeler yapılmıştır. Ön görüşmelerde, ailelere araştırmanın amacı açıklanmış ve araştırma hakkında genel bilgiler verilmiştir. Görüşmelerden elde edilecek sonuçların araştırma haricinde başka bir yerde kullanılmayacağı, herhangi bir ismin açık olarak verilmeyeceği, görüşmelerin sadece bilimsel amaçla değerlendirileceği ve talep etmeleri halinde ulaşılan bulguların paylaşılabilmesi ailelere aktarılmıştır. Ailelerin araştırmaya katılıp katılmayacak sorulmuş ancak bunun gönüllülük esasına dayalı olduğu ve görüşmeye katılma/katılmama hususunda özgür oldukları belirtilmiştir. Son olarak, araştırmaya katılmaya gönüllü olduğunu belirten ailelerden ses kaydı alınmasına yönelik izin istenmiştir. Bunun için Gönüllü Katılım Formu kullanılarak ailelerden yazılı teyit alınmıştır.

Araştırmada, görme yetersizliği olan çocuğa sahip toplam 15 aile (anne) ile görüşülmüştür. Görüşmeler her aile ile birebir yapılmış ve bütün süreç ses kaydı ile

kayıt altına alınmıştır. Araştırmacı etkisini ve farklılığını en aza indirmek amacıyla bütün görüşmeler tek bir araştırmacı (üçüncü yazar) tarafından gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler ortalama 25 dakika sürmüştür. Bu süre içerisinde ailelere öncelikli olarak Kişisel Bilgi Formu'nda hem kendilerine hem de çocuklarına ait olan sorular yöneltilmiştir. Daha sonra Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu'ndaki sorulara geçilmiştir. Bu sorular genel olarak sorulmuştur. Ancak anlaşılmayan veya ailelerin ek açıklamaya ihtiyaç duyduğu durumlarda, araştırmacı aileleri yönlendirerek görüşmenin amacına hizmet edecek sonda sorular yöneltilmiştir. Ailelerin verdiği yanıtların anlaşılmasında ise araştırmacı ailelere bir örnek vererek durumu betimlemelerini istemiştir. Görüşmeler bütün genel ve sonda soruların yanıtlanmasının ardından sonlandırılmıştır. Görüşme sonunda araştırmaya katılımlarından dolayı ailelere teşekkür edilmiştir. Bu sürecin ardından veri toplama işlemi tamamlanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada, görme yetersizliği olan çocuğa sahip 15 aile ile görüşülmüş ve görüşmeler ses kaydı ile kayıt altına alınmıştır. Bu ses kayıtlarının transkriptasyonu yapılmış ve "Microsoft Office" paket programı aracılığıyla yazılı metinlere dönüştürülmüştür. Bunun sonunda 68 sayfalık görüşme dökümüne ulaşılmıştır. Bunlar içerik analizi ve betimsel analiz teknikleri ile değerlendirilmiştir. Betimsel analiz tekniğinde, görüşülen kişilerin görüşlerini ilgi çekici kılmak amacıyla doğrudan alıntılarla yer verilmekte aynı zamanda sonuçların neden sonuç ilişkileri içinde incelenmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2003). Araştırmada, ailelerin gereksinimleri betimsel olarak değerlendirilmiş, ulaşılan kod ve temalara ilişkin ailelerin görüşlerinden örnekler araştırmacılar tarafından sunulmuştur. Betimsel analiz tekniği, genel olarak daha yüzeysel bir analiz olduğundan araştırmada içerik analizine de yer verilmiştir. İçerik analizi belli kurallara dayalı olan kodlamalarla, bir metni bazı sözcüklerinin daha küçük kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenebilir bir teknik olarak ifade edilmektedir (Büyüköztürk vd., 2012).

Görüşmelerin yazılı dökümleri araştırmanın amacı çerçevesinde kodlanmıştır. Kodlanan veriler araştırmacılar tarafından sınıflandırılmış ve bu kodları en iyi şekilde temsil edecek temalar oluşturulmuştur. Veriler, bu temalar altında sınıflandırılarak, analiz edilmek üzere anlamlı hale getirilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2003). Ailelerin gereksinimleri belirlenen kodlamalar ile gösterilmiştir. Veri analizi ve temaların oluşturulması süreci, iki araştırmacı (birinci ve üçüncü yazar) tarafından tekrarlı olarak gerçekleştirilmiştir. Böylelikle, araştırmanın amacına bağlı kalınarak gereksiz temaların ve metinlerin çıkarılması sağlanmış, gerekli görülen durumlarda ise yeni temalar eklenmiştir. Nihai temaların oluşturulması ve başlıklandırılması aşamasına ise bütün araştırmacılar birlikte karar vermişlerdir. Elde edilen sonuçların raporlanmasında "temaya uygunluk", "açıklayıcılık" ve "çarpıcılık" gibi kriterler dikkate alınmıştır. Gerekli görülen yerlerde ailelerin verdikleri yanıtlardan doğrudan alıntılar yapılmıştır. Bunun için birbirini destekleyecek alıntılara yer verilmiş ve temalar açıklanmaya çalışılmıştır (Ünver, Bümen ve Başbay, 2010). Kişisel bilgilerin gizliliğini koruyabilmek adına her bir aileye "A₁", "A₂" şeklinde bir kod verilmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalarda, geçerlik ve güvenirlik çalışmaları için toplanan verilerin ve sonuçlara nasıl ulaşıldığının ayrıntılı bir şekilde raporlanması ve açıklanması gerekir (Yıldırım ve Şimşek, 2003). Nitel araştırmalarda inandırıcılık ve aktarılabilirlik gibi kavramlar daha fazla kullanılmaktadır (Koşar, 2018). Bu nedenle elde edilen bulgular tutarlı olmalı ve bir bütün oluşturmalıdır. Bu bulgular ise katılımcılar tarafından gerçekçi bulunmalı ve bulguların teyidi yapılmalıdır (Miles ve Huberman, 2015). Bu araştırmada uzman görüşü, katılımcı teyidi, doğrudan alıntılar iç geçerliliği sağlamaya yönelik yapılan işlemlerdir. Dış geçerlik de araştırmanın aşamalandırılması, veri toplama ve veri analizi süreçlerinin detaylı anlatımı ve kişisel yargıların bulgulara yansıtılmamasına dikkat edilerek sağlanmaya çalışılmıştır. Nitel araştırmalarda veri analizinde kodlamacılar arası güvenirliğe bakılmakta ve bu değerin %90 güven aralığında olması beklenmektedir (Miles ve Huberman, 2015). Araştırmada “Güvenirlik=Görüş Birliği/(Toplam Görüş Birliği+Toplam Görüş Ayrılığı)” formülüyle yapılan hesaplamada %90 düzeyinde uzlaşı elde edilmiştir.

Araştırmanın Etik İzinleri

Yapılan bu araştırmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirini gerçekleştirilmemiştir.

Etik kurul izin bilgileri

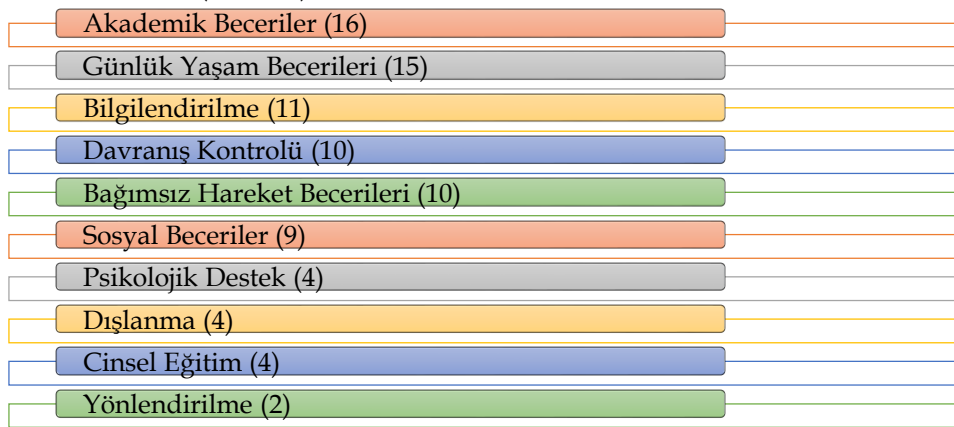
Etik değerlendirmeyi yapan kurul adı=Hakkari Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

Etik değerlendirme kararının tarihi=16.11.2020

Etik değerlendirme belgesi sayı numarası=8926 (2020/31-1)

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde, görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin görüşme formundaki sorulara verdikleri yanıtların analiz edilmesi sonucunda ulaşılan bulgulara yer verilmiştir. Ailelerle yapılan görüşmelerin analizi sonucunda belirli temalar belirlenmiştir (Şekil 1).

Şekil 1. Görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin gereksinim kategorileri

Akademik Beceri

Görme yetersizliği olan çocuklar genellikle braille alfabesi ile okuma, yazma ve matematik ders içeriklerine ulaşmaktadırlar. Fakat araştırmaya katılan ailelerin büyük çoğunluğu (n=13) braille alfabesini bilmemektedir. Yapılan görüşmeler sonucunda ise görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin çoğu (n=11) akademik becerilerde çocuklarına yardım etme konusunda özellikle braille bilmeye/öğrenmeye gereksinim duyduklarını belirtmiştir. Bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir: *“Biz braille alfabesini bilmiyoruz. Çocuğuma da bunu bilmediğim için öğretemiyorum, yardımcı olamıyorum. Mesela bu konuda kendimi çok yetersiz hissediyorum.”* (A₁₅). *“Nasıl öğretiyorlar, nasıl uyguluyorlar bilmiyorum. Bileyim de bende uygulayayım. Çünkü çocuk eve geldiği zaman unutupuyor. Bunu tekrarlamak zorundayız. O şekilde düzene sokmak lazım ama bu konuda açıkçası çok cahil kalıyoruz.”* (A₁₀). *“Kabartmayı bilmiyorum. Bilmediğim bir şeyi ben nasıl öğreteyim ona? Bileceğim ki ben göstereceğim ona. Onun için ben bileceğim ki ona göstereceğim öğreteceğim. Bunları öğrensek daha iyi olur. Bilsek daha iyi olurdu.”* (A₄). Braille bilmeye/öğrenmeye gereksinim duyduklarını belirtilen aileler bunları farklı amaçlar için ifade etmişlerdir. Bu amaçlar ise çocukların okuma-yazma becerilerine destek olabilmeyi (n=6), ev ödevlerine yardımcı olabilmeyi (n=7), etkinliklerde destekleyebilmeyi (n=4) ve matematik konularında destek olabilmeyi (n=3) içermektedir.

Braille bilmeye/öğrenmeye gereksinim duyan ailelerin yanı sıra braille alfabesini bilmeye/öğrenmeye gereksinim duymayan aileler de (n=4) bulunmaktadır. Aileler braille alfabesi ile ilgili oluşan durumları farklı şekillerde karşıladıklarını belirtmişlerdir. Örneğin A₃ *“Kabartma yazıyı bilmiyordum. Öğretmenle iletişim kurdum. Hani dedim mesela o kabartma yazının karşısına harfleri normal alfabe ile yazar mısınız? En azından ben o çocuğuma bu şekilde yardımcı olurum dedim hani ben bilmiyorum ama tekrar etmemiz gerekiyor. Değilse çocuk öğrenemez. Öyle bir iletişim kurmuştuk, öğretmende sağ olsun yardımcı oldu. O şekilde hallettik.”*; A₂, *“Okuma yazmada kendi imkânlarımla ve okuldan destek alarak destek oldum. Okuldan bir hoca bize bu konuda yardımcı oldu, fazladan ders yapıyorlardı ve problem yaşamadık.”* şeklinde görüşlerini iletmiştir.

Günlük Yaşam Becerileri

Görme yetersizliği olan çocuğa sahip aileler çoğunlukla (n=10) günlük yaşam becerilerinin nasıl öğretilene dair gereksinimlerinin olduğunu belirtmiştir. Ailelerle yapılan görüşmeler neticesinde, ailelerin çocuklarına öğretmek istedikleri fakat nasıl öğreteceklerini bilmedikleri en az bir günlük yaşam becerisinin olduğu tespit edilmiştir. Bu beceriler ise bağımsız bir şekilde banyo yapma (n=8), tuvalete gitme (n=6), giyinme (n=5), yemek yeme (n=3), alışveriş yapma (n=2) ve diş fırçalama (n=2) şeklindedir.

Aileler günlük yaşam becerilerini nasıl öğretilene dair duydukları gereksinimleri farklı şekillerde dile getirmişlerdir. Örneğin A₆ görüşlerini, *“Tuvalet eğitimi ve temizliği tek başıma altından kalkamayacağım bir şeydi. Yemek içmek yani kendi kendine yemeğini yemesi, kaşık çatal kullanma, diş fırçalama bunlar nasıl olacak hiç bilmiyorum.”* şeklinde ifade etmiştir. Diğer ailelerden A₇ *“Yemek yerken ne zaman doyduğunu bile bilmez, tuvalete tek başına gidemez, üstünü giymeyi bilmez. Ben nasıl davranacağımı da bilmiyorum, nasıl davranacağımı bilsem ona göre davransam. Ona öğretiyim o kendi yapsın ama yapamıyor.”*; A₉ ise *“Bizim hayata hazırlanması gereken bir kız*

çocuğumuz var. Onun içinde ne bileyim üstünü başını düzgün giymesi, birbirine uyumlu giymesi, kendi başına banyosunu yapması, alışverişi yapması gerekecek ama bunlar yok, nasıl olacak bilmiyorum." şeklinde görüş bildirmiştir. Benzer şekilde ailelerin ifadelerine örnek; "En basiti tuvalet sonrası temizlenmeyi öğretemedim daha yapamıyoruz. Yani anlatıyorum çocuğa ama olmuyor, tabi bizde öğretemiyoruz. Yani bir uzmanından bir şekilde bir öğresek." (A₁₀); "Uğraşıyorum fakat öğretemiyorum ve nasıl öğretmem gerektiğini de açıkçası bilmiyorum." (A₁₅).

Günlük yaşam becerilerinin nasıl öğretileceğine dair gereksinimlerinin olduğunu ifade eden aileler olmakla beraber bu konudaki ihtiyaçlarını farklı şekillerde karşılayan aileler de (n=5) bulunmaktadır. Bu aileler ise görüşlerini, "Çocuğum tuvalet becerisine sahip. Yine o konuda eğitim aldım ben. Bu işte (...) üniversitesinden (...) hoca geldi. Yine onlar program hazırladılar. Yine ona da eğitimi bir şekilde yaptık yani." (A₁₁); "Yine öğretmenlerimizin deneyimlerine ihtiyaç duydum onlar o konuları hep öğretmenlerimize sordum. Mesela diş fırçalamayı öğreteceğim nasıl öğretebilirim. Onlar söylediler bende üstüne ekledim." (A₁₈) şeklinde ifade etmişlerdir.

Bilgilendirilme

Görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin 11'i çeşitli alanlarda bilgilendirilmeye yönelik gereksinim duyduklarını belirtmiştir. Ailelerin bilgilendirilmeye gereksinim duydukları alanlar ise yardımcı teknolojiler (n=4), kaynaştırma (n=4), yasal haklar (n=3) ve yetersizlik durumu (n=3) şeklinde elde edilmiştir. Aileler bilgilendirilmeye ilişkin farklı gereksinimlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

"İlk başta ben isterdim hani daha önce görme yetersizliği olan birisini görmediğim için, yani biri bana söylese sen böyle davranacaksın. Ben bilmiyordum. Yani görmeden nasıl bir şeyler yapar bilmiyoruz, kimse de bize anlatmadı. Bir şeyleri bize öğretselerdi. Yani bir bilgi verselerdi çok çok daha iyi olurdu." (A₁₀).

"Bize teleskopik gözlük vermişlerdi. Onun eğitimini hiç bize vermediler. Şimdi o gözlüğe ben o kadar para ödedim aldım. Nasıl kullanacağımı nerde kullanacağımı bilmiyorum. Öylece duruyor, bize öğretmeleri lazımdı en azından nerede kullanacağımızı söylemeleri lazımdı." (A₇).

"Bu konuda yasal haklarımızı da bilmiyoruz. Çocuğumun, benim haklarım neyse onun bize gösterilmesini veya yayınlanması lazım. Milli Eğitim Bakanlığı'ndan yayınlanabilir diye düşünüyorum veya bir destekçi öğretmen falan verilebilir." (A₃).

"Kaynaştırmaya gidecek, o zaman öğretmenler nasıl yapacak? Biz nasıl yapacağız? Dersi nasıl öğrenecek, ödevini nasıl yapacak? Çocuğun acaba psikolojisi bozulur mu? Hani okuması da önemli benim için. Yani bence bize bu konularda bilgi verecek bir özel eğitimci veya bir psikiyatrisin olması gerektiğini düşünüyorum." (A₄).

Davranış Kontrolü

Görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin yarısından fazlası (n=9) çocuklarının en az bir problem davranış sergilediğini ifade etmiştir. Yapılan görüşmeler neticesinde ise 8 ailenin problem davranışlarla başa çıkma konusunda bir müdahale yöntemine gereksinim duydukları belirlenmiştir. Bu aileler gereksinimlerini tik (n=4), öfke nöbeti (n=4), ağlama nöbeti (n=2) ve zarar verme (n=2) davranışları ile başa çıkma gibi amaçlara yönelik ifade etmişlerdir. Problem davranışlara nasıl

müdahale edeceklerini bilmeye gereksinim duyan ailelerin görüşleri aşağıda örneklendirilmiştir:

"Sen niye onu dedin diye o bir saat falan ağlayacak iyice, iyice ağlayacak ancak susacak. Valla evde kimse hiç kimse baş edemiyor. Yani mesela diğer çocukları hiç çekemiyor, çok aşırı çocuklara vuruyor, dövüyor, bazen de ısırtıyor. Ben bu çocuğu nasıl bir topluma koyabilirim. Ben bunun eğitimini alsaydım veya ne bilim bana yardımcı olacak bir şey olsaydı belki bu davranışını bunu daha bir düzeltebilirdim. Bir şeyler öğrenmek isterim, ben bunu nasıl aşabilirim." (A7).

"Başta mesela bir tik sorunu oluyor. Yani ya elleriyle oynuyor ya dişleriyle çıkartıyor. Bir hareket yapıyor veya sallanma elini gözüne bastırma gibi şeyler ama ben bilmeden bir şey yapmak istemiyorum, ama ne yapacağımı da bilmiyorum." (A9).

"Tabi ki sallanıyoruz hala sallanmamız var. Elini gözüne basıyor. Bir de benim oğlum kafayı çok eğiyor. Ne kadar söylesem de maalesef başarısızım bu konuda, bir de sallanma var, çok aşırı sallanıyor bunları nasıl söndüreceğimizi bilmiyoruz. O konuda bir destek olsa çok daha iyi olur. Çok seviniriz açıkçası." (A10).

"Yani problem davranışlar sergilediğinde uyarıyorum. Yani şey yapıyorum. Yapma diye yine de yapıyor bunu nasıl düzelteceğimizi bilmiyoruz." (A14).

Bağımsız Hareket Becerileri

Görme yetersizliği olan çocuğa sahip aileler çocuklarının bağımsız hareket becerilerinde sınırlılıklar yaşadığını ifade etmişlerdir. Ailelerle yapılan görüşmelerin analizi sonucunda 10 aile bağımsız hareket becerilerinin öğretimine yönelik gereksinim duyduklarını belirtmişlerdir. Ailelerin gereksinim duydukları bağımsız hareket becerileri ise çeşitlilik göstermiştir. Örneğin yürüme (n=6), ev içerisinde hareket etme (n=4), dış ortamda hareket etme (n=4), otobüse binme (n=2) ve markete gitme (n=2) gibi becerilere gereksinim duyulmuştur. Bu aileler aynı zamanda görüşlerini de farklı şekillerde dile getirmişlerdir:

"Mesela tek başına bakkala gidemez, biz öğretmedik. Çünkü her şeyi doğru düzgün öğretmesini bilmiyoruz, biz doğru gösterelim ki o kapsın. Hani o yüzden cesaret edemiyoruz. Ama önce bizim bilmemiz lazım." (A4).

"Bilmiyoruz, normal çocuklardan farklı oldu yürümesi oturması. Şuan tek eksiğimiz tek başına dışarıda bağımsız yürümesi bunu evde yapıyor ama dışarıda yapmıyor, evet bilmiyorum bastonu var ama kullanıramıyorum. Nasıl kullanırdığımı onu da bilmiyorum." (A6).

"Evde falan önünde bir şey var, hep sağ sol yap falan diyerek böyle destek olmaya çalıştım, dışarıda hiç yapamıyoruz zaten. Birisi gösterse, dese şöyle şöyle yapacaksınız diye evladına faydası olur hiç olmazsa." (A5).

"Bastonla yürümeyi mesela öğretmemiz gerekiyor. Bunun farkındayız ama mesela bununda teknikleri olduğunu az çok biliyorum ama nasıl öğretmem gerektiğini de bilmiyorum." (A15).

Bağımsız hareket becerilerinin nasıl öğretileceğine dair gereksinimlerinin olduğunu ifade eden ailelerin olmasına karşın buna gereksinim duymadıklarını belirten aileler (n=5) ise şu ifadeleri kullanmışlardır:

"Şimdi çocuklar kayboluyor, kaçırılıyor. Ben çocuğumu tek başına koyacağım şuradan şuraya giderken önüne on tane engel çıkacak. Aracı çıkacak, çukur

çıkacak o sarı noktalarda kalkık yerler var, çukur yerler var bastonu kullanamayacak ızgaralar var. Bastonunu içine düşürecek.” (A₁).

“Yani biz bu şekilde kabul ettik, artık kendisi öğrenirse öğrenir ama biz elimizden geleni yapacağız, eli ayağı olacağız artık kendisi yapamaz böyle nerde gidecek gelecek.” (A₇).

Sosyal Beceriler

Görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin 9'u çocuklarına sosyal becerileri öğretme konusunda gereksinimlerinin olduğunu belirtmiştir. Yapılan görüşmeler değerlendirildiğinde, bu ailelerin çocuklarına öğretmek istedikleri fakat nasıl öğreteceklerini bilmedikleri en az bir sosyal beceri olduğu belirlenmiştir. Bu beceriler ise arkadaş edinme (n=5), birlikte oynama (n=5) ve bağlama uygun hareket etme (n=4) olduğu görülmüştür. Sosyal becerilerin nasıl öğretilceğini bilmeye gereksinim duyan aileler görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Ben şu anda gençlik çağından bir çocuğun yani benim oğlumun da aynı normalleri gibi bir arkadaşlık çevresinde olmasını isterim. Bunun için neler yapmamız gerektiğini bilmiyoruz.” (A₄).

“Çocuğum dışarıyla oynamayı bilmiyor, kimseyle birlikte oynayamıyor hiçbir yerde arkadaş edinmiyor. Bize bir şeyler öğretmeleri gerekiyor hakikaten. Biz de çocuklarımıza öğretelim.” (A₇).

“En büyük sıkıntı sosyal hayatı, o da okulda geçiyor. Okulda arkadaşları aralarına çok almak istemiyorlar. Çok üzülüyor her gün geldiğinde ağlıyor. Ben bunun için ne yapacağımı bilmiyorum. Bu beni daha çok yoruyor. Bu hayatımda yaşadığım en büyük çaresizliklerden biri bu yani bilmiyorum bunun bir uzmanı bir şeysi var mı? Psikoloğa mı gitsek?” (A₈).

Gereksinim Duyulan Diğer Alanlar

Görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin gereksinim duyduğu diğer alanlar psikolojik destek (n=4), dışlanma (n=4), cinsel eğitim (n=4) ve yönlendirilme (n=2) olarak tespit edilmiştir.

Psikolojik destek konusunda gereksinim duyduğunu belirten aileler bu gereksinimlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Mesela doktor görmesi yok dedi. Ben o anda sanki dünya benim başıma yıkıldı ben altında kalmış gibi oldum. İnsan çok üzülüyor o anda bütün dünyayı size verseler hiç gözünüze görünmüyor yani. Tabi psikolojik olarak çöküyorsunuz. Desteğe ihtiyaç duyuyorsun o anda kimse size destek olmuyor.” (A₃).

“Çocuğum öyle söyleyince çok kötü olduk, psikolojiniz bozuldu gerçekten, desteğe ihtiyaç duyduk. Psikolojik destek verilmesi gerekiyor. Ama bunlar yok.” (A₉).

Dışlanma konusunda gereksinim duyan aileler ise bu gereksinimlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

“Öğretmene oğlum ön sırada oturabilir mi? Diye sordum, öğretmen hiç oralı olmadı, çok etkilenmişim, çok kötü olmuşum. Yani hem dışlandık, sanki bizim bir kusurumuz gibi şey oldu. Ne yapacağımızı bilemedik, kimse bize yardım etmedi.” (A₅).

“Anaokuluna başlayalım dedik. Ama hiçbir anaokulu bizi almadı, kreşe dahi alınmadık. Kimse de ne yapabiliriz bize söylemedi, zaten kimse de bilmiyor.” (A₁₅).

Cinsel eğitim konusuna gereksinim duyan aileleri görüşleri ise “Zorlanıyoruz ister istemez. Genel temizliğinde bile hala çekiniyor, utanıyor falan, ne diyeceğimizi, nasıl yaklaşacağımızı bilemiyoruz.” (A₅); “Tabii ki şey oluyor yani ister istemez sonuçta ergenlik yaşına gelmiş bir genç erkek çocuğu olsun kız olsun ister istemez bir çekingenlik oluyor. Bize de kimse nasıl yaklaşacağımızı anlatmıyor. Bilmiyoruz ne yapacağız.” (A₉) şeklindedir.

Yönlendirilmeye ilişkin gereksinim duyan ailelerden A₃ görüşlerini, “Öğretmenle problem yaşadık sonra ben başka arayışlara geçtim, ancak 2 sene sonra Ankara’ya gittik geldik sonra buraya taşındık ama önce bize söyleselerdi burada daha iyi eğitimler olduğunu önce gelirdik.”; A₅ ise “Buradan sonra nereye gidilecek? Nasıl olacak? Okuyabilecek mi? Keşke bize anlatsalar bu aşamaları. Hangi okulların, hizmetlerin olduğunu her şeyin başında, bizde ona göre hareket etsek, kendi kendimize uğraşıp durmasak.” şeklinde açıklamıştır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma, görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin gereksinimlerini belirlemeye yönelik olarak yapılmıştır. Bu kapsamda Ankara ilinde ikamet eden 15 aile ile görüşülmüş ve görüşmeler analiz edilmiştir. Sonuç olarak görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin akademik beceri, öz bakım, bilgilendirilme, davranış kontrolü, bağımsız hareket, sosyal beceri, psikolojik destek, dışlanma, cinsel eğitim, yönlendirilme alanlarında gereksinimleri olduğu belirlenmiştir. Ulaşılan bu bulgular, alanyazın çerçevesinde tartışılmıştır.

Araştırma sonuçları daha önce de değinildiği üzere ailelerin farklı gereksinimlerinin olduğunu göstermiştir. Araştırma bulgularına bakıldığında; görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin en fazla gereksinim duydukları alanların akademik beceriler, öz bakım becerileri, bilgilendirme ve davranış kontrolü konuları olduğu görülmektedir. Alanyazın incelendiğinde, aile gereksinimlerine yönelik pek çok araştırmaya ulaşılmaktadır. Genel olarak yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerle (ör. Çiftçi Tekinarslan vd., 2018; Demirok vd., 2018; Kaytez vd., 2015; Mert, 1997; Öztürk, 2011; Toy ve Kesici, 2020) yapılan araştırmalar bulunmakla birlikte; zihinsel yetersizliği (ör. Barantota, 2016; Cavkaytar vd., 2012; Çiftçi Tekinarslan ve Bircan, 2009; Demirbilek, 2013; Dere Çiftçi, 2015; Evcimen, 1996; Lafçı vd., 2014; Önder ve Karabulut, 2017; Sucuoğlu, 1995), gelişimsel gerilik gösteren (ör. Alış, 2018; Kahraman ve Çetin, 2015; Sola ve Diken, 2008), işitme yetersizliği olan (ör. Akçamete ve Kargın, 1996; Barantota, 2016; Doğan, 2010), otizm spektrum bozukluğu olan (ör. Selimoğlu vd., 2013), down sendromlu (ör. Gören, 2015; Toker vd., 2019), serabral palsili (ör. Saygı vd., 2015) olan çocuğa sahip aileler ile yapılmış araştırmalar da görülmektedir. Bu araştırmaların sonuçları değerlendirildiğinde, ailelerin gereksinimlerinin farklılaştığı görülmekle beraber özellikle yetersizlik türü bağlamında bazı konularda gereksinimlerin benzerlik gösterdiği görülmektedir. Örneğin; Akçamete ve Kargın (1996) işitme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin en fazla bilgilendirilmeye gereksinimlerinin olduğunu belirtmiştir. Bilgilendirme içerisinde ise yeni bir beceri kazandırmak, iletişime geçebilmek, davranışları kontrol edebilmek gibi gereksinimler ön plana çıkmıştır. Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerinin gereksinimlerinin belirlendiği bir araştırmada, ailelerin büyük çoğunluğunun bir beceriyi nasıl öğretecekleri konusunda bilgiye gereksinimlerinin olduğu ve yine çocuğun yetersizliği ile ilgili daha fazla bilgiye ihtiyaç duydukları rapor edilmiştir (Kumcağız vd., 2018). Toker vd. (2018) down sendromlu çocuğa

sahip ailelerin gereksinimlerini belirledikleri çalışmada, ailelerin yetersizlik alanları ve bu yetersizliklere yönelik neler yapabilecekleri gibi konularda bilgiye gereksinimleri olduğunu rapor etmişlerdir. Yapılan bu çalışmada ise görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin de bazı alanlarda bilgilendirilme gereksinimlerinin olduğu tespit edilmiştir. Yardımcı teknoloji, kaynaştırma, yasal haklar ve çocuklarının yetersizlik durumu ailelerin gereksinim duydukları bilgilendirilme alanları olarak ortaya çıkmıştır. Alanyazında yetersizlik gruplarıyla yürütülen araştırmalar bulguları incelendiğinde, çeşitli alanlarda ailelerin bilgilendirme gereksinimlerinin olduğu görülmektedir (ör. Akçamete ve Kargın, 1996; Kumcağız vd., 2018; Sucuoğlu, 1995; Toker vd., 2018). Bu bağlamda, elde edilen sonuçların alanyazındaki araştırma bulgularını destekler nitelikte olduğu söylenebilir. Yani görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin de diğer aileler gibi bilgilendirilme konusunda gereksinimlerinin olduğu ifade edilebilir. Ancak, yukarıda tartışılan bulguların aksine araştırmaya katılan ailelerden bazıları bilgilendirilme konusunda herhangi bir gereksinim duymadıklarını belirtmiştir. Bu durum farklı şekillerde yorumlanabilir. Bunlardan birincisi, ailelerin çocuklarının devam ettikleri okullarda ya da rehabilitasyon merkezi gibi farklı kurum ya da kuruluşlarda bilgilendirme toplantılarına veya eğitimlerine katılarak bilgi gereksinimlerini karşıladıkları düşünülebilir. Diğer ise ailelerin bilgilendirme konusunda istekli ya da gönüllü olmadıkları şeklinde yorumlanabilir. Yorumlara ailelerin bilgilendirilmeye açık olmadıkları da eklenebilir.

Yapılan çalışmada, görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin en fazla gereksinim duyduğu alanlardan bir diğeri akademik beceriler olmuştur. Araştırmaya katılan ailelerin en az ilkököl kademesinde çocuğu olan aileler arasından seçilmesi, akademik beceriler alanında gereksinim duymalarının bir nedeni olarak düşünülebilir. Ailelerin akademik becerilerde gereksinim duymalarının diğeri bir nedeni ise görme yetersizliği olan çocukların eğitim öğretim faaliyetlerinde tipik gelişim gösteren akranlarından farklı materyallere, araç-gereçlere, teknolojilere ihtiyaç duymaları olabilir. Braille tablet, braille daktilo, küptaş kasa, kabartma alfabe, abaküs bu materyallere örnek olarak verilebilir (Aslan, 2018). Görme yetersizliği olan çocukların hem günlük yaşam becerilerinde hem de akademik ortamlarda diğeri yetersizlik gruplarına göre çok daha fazla yardımcı teknoloji, araç-gereç ve materyallerden yararlandıkları bilinmektedir (Alicyn Ferrell, 2006; Aslan, 2018; Smith ve Kelly, 2009; Yalçın ve Altunay Arslantekin, 2019). Bu araçlar yaşam alanlarında, evde, işte veya okulda görme yetersizliği olan çocukların üstlenmesi gereken rolleri en üst düzeyde yerine getirmelerine yardımcı olmaktadır (Stumbo, Martin ve Hedrick, 2009). Alanyazında da yardımcı teknolojilerin, görme yetersizliği olan çocukların bağımsız yaşam becerilerini artırma, işlevsel becerilerini ortaya çıkarma ve geliştirme, eğitimlerini ve gelişimlerini destekleme de kilit rol oynadığı ifade edilmektedir (Desch, 2013; Sadao ve Robinson 2010). Ancak Türkiye’de ne görme engelliler okullarında ne de kaynaştırma sınıflarında görme yetersizliği olan çocuklar için bu araç-gereçlerin kullanımına yönelik sistematik bir öğretime yer verilmemektedir. Aileler de her ne kadar farklı kanallar aracılığıyla bu araçların önemini farkına varsalar da bunları nasıl kullanacakları ve çocuklarına nasıl öğretecekleri konusunda desteğe ihtiyaç duyabilmektedir. Dolayısıyla bu konuda gereksinim duymaları normal olarak karşılanabilir.

Akademik becerilerin ardından ailelerin en fazla gereksinim duyduğu diğer alan öz bakım becerileridir. Çoğu aile öz bakım becerilerini çocuklarına nasıl öğretecekleri konusunda gereksinim duyduklarını belirtmiştir. Öz bakım becerileri içerisinde ise en fazla banyo yapma becerisine olan gereksinimi vurgulamışlardır. Bu gereksinimi sırasıyla tuvalet, giyinme ve yemek yeme becerileri takip etmiştir. Görme duyusundaki sınırlılıklarından dolayı, görme yetersizliği olan çocuklar özellikle öz bakım gibi tek basamaklı veya zincirleme beceriler için sistematik bir öğretime gereksinim duyabilirler (Sönmez ve Varol, 2008). Bununla beraber, çevresindeki kişileri doğrudan gözlemleyemedikleri için bu becerileri tipik gelişim gösteren akranlarına kıyasla daha geç kazanabilirler (Lewis ve Iselin, 2002). Öz bakım becerileri genellikle ev ortamında ve aileler tarafından öğretilmektedir. Dolayısıyla, ailelerin öz bakım becerilerini öğretmeye gereksinim duymaları beklenebilir bir durumdur. Ancak, çocuklardaki mevcut görme yetersizliği göz önüne alındığında bu durum aileler tarafından normal olarak da algılanabilir (Çakmak, 2011). Ailelerin çocuklarının eğitime katılımcı olmaları gerekliliği kabul edilmektedir. Nitekim ailelerin çocuklarına öz bakım, bağımsız yaşam gibi becerileri kazandırmada yardımcı olabileceği belirtilmektedir (Coleman ve Apts, 1991).

Araştırmaya katılan aileler, görme yetersizliği olan çocuklarının bazı alanlarda problem davranış sergilediklerini ifade etmişlerdir. Ancak ailelerin yarısından fazlası bu durumu bir gereksinim olarak görürken, geriye kalanlar ise herhangi bir gereksinim duyduğunu açıklamamıştır. Çocuklarının problem davranışlarını nasıl kontrol edeceklerini öğrenmeye gereksinimleri olduğunu belirten aileler; özellikle tikler (körlük tikleri), öfke ya da ağlama nöbetleri ve kendine veya başkasına zarar verme davranışları ile baş edebilme ve bu davranışları kontrol edebilme yönündeki gereksinimlerini vurgulamışlardır. Görme yetersizliği olan çocukların çoğu sallanma, baş hareketleri ve parmak şaklatma gibi tikler sergileyebilirler (Varol, 1996). Görme yetersizliği olan çocuklar tarafından sergilenen bu tiklerin onların sosyal kabulü için ileriki yaşamlarında birer olumsuz etmen olduğu bilinmektedir. Alan uzmanları, görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin ve onlarla çalışan uzmanların çocukların davranış problemleri ile baş edebilmek için stratejiler geliştirmeye gereksinimleri olduğunu vurgulamaktadırlar (Varol, 1996). Bu araştırmada da aileler, problem davranışlarla baş etme konusunda gereksinimlerinin olduğunu belirtmişlerdir. Nitekim alanyazında problem davranış sergileyen öğrencilerin hem öğrenme sürecinde (Nelson, Benner, Lane ve Smith, 2004; Hossain, 2013) hem de akran iletişimde sosyal etkileşim becerilerini sergilemede (Fauth, Platt ve Parsons, 2017; Runjić, Bilić Prčić ve Alimović, 2015) güçlükler yaşadığı bilinmektedir. Dolayısıyla ailelerin tiklerle birlikte diğer davranış problemleriyle nasıl başa çıkacağı ile ilgili aile eğitim programlarının hazırlanması ve ailelere sunulması son derece önemlidir.

Görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin gereksinim duyduğu diğer konu ise kaynaştırma eğitimidir. Kaynaştırma eğitimi, *“Yetersizliği olan öğrencilerin ihtiyaç duydukları materyaller sağlanarak ve uygulanan programlarda yine ihtiyaç duydukları düzenlemeler yapılarak ve gerekli personel desteği sağlanarak tipik gelişim gösteren akranlarıyla aynı ortamda eğitim almaları”* şeklinde ifade edilmektedir (Batu, 2000; Kargın, 2004). Türkiye’de görme engelliler okullarının sayısının az olması ve son yıllarda bu okullarda sunulan pansiyon hizmetlerinin de kaldırılması görme yetersizliği olan çocukların kaynaştırma sınıflarındaki sayılarının artmasına neden

olmuştur. Bu nedenle görme yetersizliği olan daha fazla çocuk kaynaştırma sınıflarında eğitim-öğretim faaliyetlerine başlamıştır. Ancak bu çocukların ailelerine kaynaştırma eğitimi ve yasal haklar konusunda bilgilendirici eğitimlere yeterince yer verilmediği söylenebilir. Dolayısıyla aileler bu konularda bilgiye gereksinim duymaktadır. Hem ilkökul hem de sonraki eğitim kademelerinde bu çocukların ve ailelerin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak bilgilendirme çalışmalarının yapılması ve yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Araştırmaya katılan ailelerin bazıları bağımsız hareket becerileri ve bunların öğretimi ile ilgili herhangi bir gereksinimi olmadığını; diğerleri ise bu konuda gereksinimlerinin olduğunu ifade etmiştir. Gereksinim duyulan beceriler arasında başta "yürüme becerileri" olmak üzere ev içerisinde hareket etme, dış ortamda hareket etme, otobüse binme ve markete gitme becerileri yer almıştır. Bağımsız hareket becerileri, "Görme yetersizliği olan çocukların etkili ve güvenli bir şekilde hareket etmelerine olanak sağlayan beceriler bütünü" ifade etmektedir (Altunay Arslantekin, 2015). Görme yetersizliği olan çocuklara bağımsız hareketle ilgili becerilerin kazandırılması için sistematik öğretim oturumlarına yer verilmesi gerekir. Bunun ilk adımlarının da yaşamın ilk yıllarını oluşturan aile ortamında atılması gerekir. Bu nedenle, anne-babalar görme yetersizliği olan çocukları için birer eğitimci rolünü üstlenmek durumunda kalırlar. Ancak bunu nasıl yapacakları konusunda yeterli bilgi, yetenek ve donanımına sahip olmadıklarından dolayı bu becerilerin öğretimi konusunda gereksinimlere ihtiyaç duyarlar. Bu doğrultuda, araştırmaya katılan ailelerin bağımsız hareket becerileri ile ilgili becerilerde gereksinime ihtiyaç duymalarının şaşırtıcı olmaması gerekir. Dikkat çekici nokta ise bağımsız hareket becerilerine gereksinim duymayan ailelerin varlığıdır. Bu durum farklı şekillerde yorumlanabilir. İlki, son yıllarda bağımsız hareket becerileri ile ilgili ailelere sunulan eğitimlerin sayısındaki artış olabilir. Diğerleri ise ailelerin bilgilendirme konusunda istekli ya da gönüllü olmamaları ile ilişkilendirilebilir.

Araştırma kapsamında yapılan görüşmeler doğrultusunda; sosyal beceri, psikolojik destek, dışlanma, cinsel eğitim ve yönlendirilme temaları da birer gereksinim olarak ortaya çıkmıştır. Sosyal becerilerde arkadaş edinme, birlikte oynama ve bağlama uygun hareket etme konularında ailelerin gereksinimleri belirlenmiştir. Görme yetersizliğine bağlı olarak sosyal yaşam, bilişsel gelişim, dil gelişimi, oyun becerileri gibi belirli gelişim alanlarında sınırlılık gözlenmektedir. Bu nedenle ailelerin bu alanlara ilişkin gereksinim duymaları kabul edilebilir bir durumdur. Ancak bütün aile-çocuk etkileşimlerini kendine özgü bir dinamiğinin olduğu da gözden kaçırılmamalıdır (Kesiktaş, 2009). Ailelere, çocukları ile etkileşime girme becerilerinin ve davranışlarının doğru zamanlarda öğretimi ile bu sınırlılıklar ve gereksinimler en aza indirilebilir. Ailelerin gereksinim duydukları diğer alanlar ise psikolojik destek alma, dışlanma ile başa çıkma, cinsel eğitim ve yönlendirilme konularıdır. Bu alanlar için ailelerin en az ikisi gereksinim duyduğunu ifade etmiştir.

Öneriler

Araştırmadan elde edilen sonuçlar, görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin pek çok konuda gereksinimlerinin olduğunu göstermiştir. Alanyazında ailelerin gereksinim duydukları konular, kendi alanlarındaki kullanımı, etkisi veya öğretimi gibi çalışmalarda amaç olarak ele alınmıştır. Ancak ailelerin bilgilendirilmesine

yönelik olarak bu konuların işlenmesinin çok az olduğu ve yetersiz kaldığı ifade edilebilir. Bu nedenle, görme yetersizliği olan çocuğa sahip aileler için planlanacak aile eğitim programlarında kaynaştırma, teknoloji, engel durumunun açıklanması gibi konu başlıklarına daha fazla yer verilebilir.

Görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin çocuğun dünyaya geldiği andan itibaren birçok konuda desteğe ihtiyaç duyduğu bilinmektedir. Ancak okul döneminde bu ihtiyaçlar farklılaşmakta ve çeşitlenmektedir. Araştırmanın sonuçları da özellikle görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin, çocuklarının okul dönemlerinde çok daha fazla bilgi ve desteğe ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Dolayısıyla yetersizliği olan çocuğa sahip aileler için özelleştirilmiş aile eğitimi programları planlanmalı ve bu programlar çocukların ve anne-babalarının gereksinimlerine cevap verecek şekilde geliştirilmelidir (Cavkaytar ve Diken, 2007). Alanyazında hem tipik gelişim gösteren hem de yetersizliği olan çocukların eğitiminde aileler önemli bir role sahiptir. Dolayısıyla toplumda bağımsız bir yaşam süren ve üretici konumda bir çocuk yetiştirmenin en kilit taşı ailedir. Bu nedenle de hem politika yapımcılar hem de eğitimciler tarafından ailelerin gereksinimlerini dikkate alacak uygulamaların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, farklı yaş gruplarında (erken çocukluk, okul öncesi, okul dönemi, yetişkinlik) görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin gereksinimlerinin ortaya konması önerilmektedir. Ortaya konan gereksinimler ışığında aile eğitim programlarının hazırlanması, bireysel ya da grup halinde öğretimlerin gerçekleştirilmesi önerilmektedir.

Kaynakça

- Akçamete, G. ve Kargın, T. (1996). İşitme engelli çocuğa sahip annelerin gereksinimlerinin belirlenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(2), 7-24. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000031
- Alış, S. (2018). *Gelişim geriliği riski altındaki prematüre bebeklerin hastaneden eve geçişinde anne gereksinimleri*. (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Alicyn Ferrell, K. A. (2006). Evidence-based practices for students with visual disabilities. *Communication Disorders Quarterly*, 28(1), 42-48. <https://doi.org/10.1177/15257401060280010701>
- Altunay Arslantekin, B. (2015). The evaluation of visually impaired students' mobility skills. *Education & Science*, 40(180), 37-49. <https://doi.org/10.15390/EB.2015.4184>
- Aslan, C. (2018). Görme engelliler için yardımcı teknolojiler. S. Çakmak (Ed.), *Özel eğitim ve yardımcı teknolojiler içinde* (s. 56-92). Ankara: Vize.
- Ataman, A. (Ed.). (2011). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş*: Gündüz.
- Bailey, D. ve Simeonsson, R. J. (1988). Assessing needs of families with handicapped infants. *The Journal of Special Education*, 22(1), 117-127. <https://doi.org/10.1177/002246698802200113>
- Barantota, V. (2016). *İşitme ve zihinsel yetersizliği olan çocuklara sahip burundili ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesi*. (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

- Batu, E. S. (2000). Kaynaştırma, destek hizmetler ve kaynaştırmaya hazırlık etkinlikleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 2(4), 34-45. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000050
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem.
- Cavkaytar, A. (Ed.). (2010). *Özel eğitimde aile eğitimi ve rehberliği*. Ankara: Maya.
- Cavkaytar, A. ve Diken İ. H. (2006). *Özel eğitime giriş*. Ankara: Kök.
- Cavkaytar, A., Ceyhan, E., Adıguzel, O. C., Uysal, H. ve Garan, O. (2012). Investigating education and support needs of families who have children with intellectual disabilities. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 3(4), 79-99.
- Coleman, M. ve Apts, S. (1991). Home-alone risk factors. *Teaching Exceptional Children*, 23(3), 36-39. <https://doi.org/10.1177/004005999102300309>
- Coşkun, Y. ve Akkaş, G. (2009). Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyleri ile sosyal destek algıları arasındaki ilişki. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 213-227.
- Creswell, J. W. (2003). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publishers.
- Çakmak, S. (2011). *Görme engeli olan çocuklara özbakım becerilerini kazandırmada video ile model olunarak sunulan aile eğitim programının etkililiği*. (Doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çıfci Tekinarslan, İ. ve Bircan, Ö. (2009). Zihin engelli çocukların anasınıfına geçiş sürecinde ebeveyn gereksinimlerinin belirlenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 63-75. <https://doi.org/10.17051/ilkonline.2018.413746>
- Çıfci Tekinarslan, İ., Sivrikaya, T., Keskin, N. K., Özlü, Ö. ve Rasmussen, M. U. (2018). Kaynaştırma eğitimi alan öğrencilerin ebeveynlerinin gereksinimlerinin belirlenmesi. *İlköğretim Online*, 17(1), 82-101.
- Demirbilek, M. (2013). Zihinsel engelli bireylerin ve ailelerinin gereksinimleri. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 7(3), 58-64. <https://doi.org/10.5455/tjfmpe.45355>
- Demirok, M., Akçamete, G. ve Öyken, S. (2018). Determining the requirements of families of children with special needs. *Quality & Quantity*, 52(2), 1027-1042. <https://doi.org/10.1007/s11135-017-0555-y>
- Dere Çıfci, H. (2015). Zihinsel yetersizliği bulunan çocuk sahibi ebeveynlerin eğitim gereksinimlerinin belirlenmesi. *International Journal of Human Sciences*, 12(1), 36-54. <https://doi.org/10.14687/ijhs.v12i1.2840>
- Desch, L. (2013). Assistive technology. In M. Batshaw, N. Roizen ve G. Latrecchiano (Eds.), *Children with disabilities* (7th ed., pp. 169-188). Baltimore: Brookes.
- Doğan, M. (2001). *İşitme engelli çocuğa sahip ebeveynlerin çeşitli psikolojik değişkenler açısından değerlendirilmesi*. (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Doğan, M. (2010). İşitme engelli çocuğu olan ve olmayan ana-babaların stres, depresyon ve sürekli kaygı belirtileri yönünden karşılaştırılması. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 2(3), 231-246.

- Doğan, M. ve Acar, M. F. (2017). İşitme ve görme yetersizliği olan çocukların aileleri. H. Gürgür ve P. Şafak (Ed.), *İşitme ve görme yetersizliği içinde* (s. 262-287). Ankara: Pegem. <https://doi.org/10.14527/9786053187455.02>
- Durualp, E., Kocabas, K., Arslan, A. ve Ozaydın, K. (2011). The examination of the needs and stress levels of the parents of handicapped children in terms of some variables. *US-China Education Review B*, 2, 260-272.
- Evcimen, E. (1996). *Zihin engelli çocuğu olan ailelerin (anne ve babaların) gereksinimlerinin belirlenmesi*. (Yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Fauth, R. C., Platt, L. ve Parsons, S. (2017). The development of behavior problems among disabled and non-disabled children in England. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 52, 46-58. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2017.06.008>
- Gören, A. B. (2015). Down sendromlu çocuğa sahip annelerin destek ihtiyaçlarının ve destek kaynaklarının belirlenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 651-673. <https://doi.org/10.15869/itobiad.63671>
- Hossain, S. (2013). A study of determining the relationship between academic achievement and problem behavior of urban secondary school students in Bangladesh. *The International Journal of Social Science*, 8(1), 1-10.
- Kahraman, Ö. G. ve Çetin, A. (2015). Gelişimsel geriliği olan bebeğe sahip annelerin tanı sonrası yaşadıkları sürece ilişkin görüşlerinin ve gereksinimlerinin belirlenmesi. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 7(1), 97-128.
- Kargın, T. (2004). Kaynaştırma: tanımı, gelişimi ve ilkeleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, (5)2, 1-13. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_00000000080
- Kaytez, N., Durualp, E. ve Kadan, G. (2015). Engelli çocuğu olan ailelerin gereksinimlerinin ve stres düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 197-214.
- Kesiktaş, A. D. (2009). Görme engellilerde erken çocukluk özel eğitimi: Sorunlar ve çözümler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(2), 799-832.
- Koşar, S. (2018). Geçerlik ve güvenilirlik. K. Beycioğlu, N. Özer ve Y. Kondakçı (Ed.), *Eğitim yönetiminde araştırma içinde* (s. 169-200). Ankara: Pegem.
- Kulagina, E. (2003). The social and economic situation of families with handicapped children. *Russian Education & Society*, 45(11), 42-61. <https://doi.org/10.2753/RES1060-9393451142>
- Kumcağız, H., Bozkurt, Y., Kurtoğlu, E. (2018). Zihinsel engelli öğrencilerin ailelerinin gereksinimlerinin belirlenmesi. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(1), 1-9.
- Küçüker, S. (1993). Özürlü çocuk ailelerine yönelik psikolojik danışma hizmetleri. *Özel Eğitim Dergisi*, 1(3), 23-29. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_00000000018
- Lafçı, D., Öztunç, G. ve Alparlan, Z. N. (2014). Zihinsel engelli çocukların (mental retardasyonlu çocukların) anne ve babalarının yaşadığı güçlüklerin belirlenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(2), 723-735.
- Lewis, S. ve Iselin, S. A. (2002). A comparison of the independent living skills of primary students with visual impairments and their sighted peers: A pilot

- study. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 96(5), 335-344. <https://doi.org/10.1177/0145482X0209600505>
- Mert, E. (1997). *Farklı engel grubunda çocuğu olan anne ve babaların gereksinimlerinin karşılaştırılması*. (Yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (2015). *Nitel veri analizi: Genişletilmiş bir kaynak kitap*. S. Akbaba-Altun ve A. Ersoy (Çev. Ed.). Ankara: Pegem.
- Miller, R. L. ve Brewer, J. D. (2003). *The AZ of social research: A dictionary of key social science research concepts*. London: Sage. <https://doi.org/10.4135/9780857020024>
- Nelson, J. R., Benner, G. J., Lane, K. ve Smith, B. W. (2004). Academic achievement of K-12 students with emotional and behavioral disorders. *Exceptional children*, 71(1), 59-73. <https://doi.org/10.1177/001440290407100104>
- Neuman, W. L. (2007). *Basics of social research: Qualitative and quantitative approaches*. Boston: Pearson/ Allyn and Bacon.
- Norozi, S. A. ve Moen, T. (2016). Childhood as a social construction. *Journal of Educational and Social Research*, 6(2), 75-80. <https://doi.org/10.5901/jesr.2016.v6n2p75>
- Önder, M. ve Karabulut, A. (2017). Determining the needs of mothers with at least three intellectual disabled children. *European Journal of Special Education Research*, 2(6), 204-233.
- Özekeş, M., Girli, A., Yurdakul, A. ve Sarısoy, M. (1998). *Evlilik ilişkisinde engelli çocuğa sahip olmanın rolü*. 10. Ulusal Psikoloji Kongresi'nde sunulmuş bildiri. İzmir.
- Özşenol, F., Işıksan, V., Ünay, B., Aydın, H. İ, Akın, R. ve Gökçay, E. (2003). Engelli çocuğa sahip ailelerin aile işlevlerinin değerlendirilmesi. *Gülhane Tıp Dergisi*, 45(2), 156-164.
- Öztürk, Y. (2011). *Engelli çocuğa sahip ailelerin gereksinimlerinin ve aile yükünün belirlenmesi*. (Yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. Bütün, M. ve Demir, S. B. (Çev Ed.). Ankara: Pegem.
- Risdal, D. ve Singer, G. H. (2004). Marital adjustment in parents of children with disabilities: A historical review and meta-analysis. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 29(2), 95-103. <https://doi.org/10.2511/rpsd.29.2.95>
- Rubin, A. ve Babbie, E. R. (2016). *Research methods for social work*. Belmont: Brooks/Cole Cengage Learning. <https://doi.org/10.1177/1049731514547906>
- Runjić, T., Bilić Prčić, A. ve Alimović, S. (2015). The relationship between social skills and behavioral problems in children with visual impairment. *Hrvatska Revija Za Rehabilitacijska İstraživanje*, 51(2), 64-76.
- Sadao, K. C. ve Robinson, N. B. (2010). *Assistive technology for young children: Creating inclusive learning environments*. Baltimore: Brookes.
- Sarısoy, M. (2000). *Otistik ve zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin evlilik uyumları*. (Yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Saygı, E. K., Giray, E., Cerşit, H. P., Ulutatar, F. ve Aydın, R. (2015). Serebral palsili çocuğu olan ailelerin aile ortamlarının değerlendirilmesi ve gereksinimlerinin belirlenmesi. *Türkiye Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Dergisi*, 61(4), 320-325. <https://doi.org/10.5152/tftrd.2015.70745>
- Selimoğlu, Ö. G., Özdemir, S., Töret, G. ve Özkubat, U. (2013). Otizmli çocuğa sahip ebeveynlerin otizm tanılama sürecinde ve tanı sonrasında yaşadıkları deneyimlerine ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 5(2), 129-161.
- Sencar, B. (2007). *Otistik çocuğa sahip ailelerin algıladıkları sosyal destek ve stres düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Smith, D. W. ve Kelly, S. M. (2014). *Assistive technology for students with visual impairments: A research agenda*. In *International review of research in developmental disabilities: Vol. 46*. (pp. 23-53). Academic. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-420039-5.00003-4>
- Sola, C. ve Diken, İ. H. (2008). Gelişimsel gerilik riski altındaki prematüre ve düşük doğum ağırlıklı çocuğa sahip annelerin gereksinimlerinin belirlenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 9(2), 21-36. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000124
- Sönmez, N. ve Varol, N. (2008). Eve dayalı aile eğitimi programının zihinsel engelli çocukların gündüz tuvalet kontrolünü kazanmasına ve sürdürmelerine etkisi. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 7(14), 139-155.
- Stumbo, N. J., Martin, J. K. ve Hedrick, B. N. (2009). Assistive technology: Impact on education, employment, and independence of individuals with physical disabilities. *Journal of Vocational Rehabilitation*, 30(2), 99-110. <https://doi.org/10.3233/JVR-2009-0456>
- Sucuoğlu, B. (1995). Özürlü çocuğu olan anne-babaların gereksinimlerinin belirlenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 2(1), 10-18.
- Toker, M., Başgül, Ş. ve Özaydın, L. (2019). Down sendromlu çocuğa sahip annelerin aile gereksinimlerinin belirlenmesi ve sosyal destek algılarına yönelik görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20(4), 651-676. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.492808>
- Toy, A. B. ve Kesici, İ. (2020). Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin eğitim ihtiyaçları. *Journal of Advanced Education Studies*, 2(1), 61-93.
- Ünver, G., Bümen, N. T. ve Başbay, M. (2010). Ortaöğretim alan öğretmenliği tezsiz yüksek lisans derslerine öğretim elemanı bakışı: Ege Üniversitesi örneği. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 155(35), 63-77.
- Vakıf, B. (2018). *Günümüz Türkiye'sinde toplumsal değişme üzerinden yeni çocukluk ve yeni ebeveynlik biçimleri*. (Yüksek lisans tezi). Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Varol, N. (1996). *Erken çocukluk döneminde görme bozukluğu olan çocuklar*. Ankara: Karatepe.
- Yalçın, G. ve Arslantekin, B. A. (2019). Görme yetersizliği olan öğrenciler için genişletilmiş çekirdek müfredat ve dinleme becerileri. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 298-323. <https://doi.org/10.38122/ased.652550>

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2003). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

Summary

Introduction

Without determining the needs of families with children with visual impairment, the services to be provided for these families will be insufficient to meet their needs. Considering the effects of families on children's development, increasing the quality of services to be delivered to families means supporting the development areas of the child. Determining family needs will be a guide in determining the services to be offered to the family. Since visual impairment is one of the less common types of disability, we can express it as a type of disability in which information about the subject is more difficult to access. It is thought that the needs of children with visual impairment and the needs of their families will differ from the needs of children in other disability groups and their families. This study aims to determine the needs of families with children with visual impairment. This research will contribute to determining the content of the services to be provided in the field. Thus, it can examine the differences and similarities of the needs of families with children with visual impairment with other disability groups.

Method

This study aims to determine the needs of families with children with visual impairment. For this purpose, one of the qualitative research methods, phenomenology design, was used in the research. Families with children with visual impairment constituted the study group of this qualitative study, which was built with a phenomenology design. The criterion sampling method, one of the purposeful sampling methods, was used in determining the study group. In this context, we reached 15 families residing in Ankara. In the study, we used the Semi-Structured Interview Form and Personal Information Form created by the researchers to collect data. The data collection process of the research was completed in the 2017-2018 academic year. Families with children with visual impairment were reached through schools for the visually impaired, inclusive settings, and private special education and rehabilitation centers. While the ages of the families vary between 30 and 50 and over, it is seen that they are in the age range of 30-40 at most and 50 and over at least. The interviews were recorded with audio recording. These sound recordings were transcribed and converted into written texts using the "Microsoft Office" package program. From the end of this, a 68-page interview has been reached. In the data analysis, descriptive analysis and content analysis techniques were used as qualitative research data analysis techniques.

Results

As a result of the analysis of the interviews with families with children with visual impairment, it was determined that families have needs in different areas. Academic skills, daily life skills, informed, behavior problems, mobility skills, social skills, psychological support, social skills, sexual education, and orientation were identified

as the areas that families need. However, when the findings of the study were examined in detail, academic skills, self-care skills, informed, and problem behaviors were among the areas that families with children with visual impairment need the most. It is known that families with children with visual impairment need support in many areas from the moment the child is born. However, these needs differ and diversify during the school period. The study results showed that especially the children of families with children with visual impairment need much more information and support during the school years.

Discussion

In the study, families with children with visual impairment were interviewed, aiming to determine their needs. The results obtained from the research conducted for this purpose showed that families have different needs. For example, when looking at the research findings; It was determined that the areas that families with visually impaired children need most are academic skills, self-care skills, informed, and problem behavior. When the findings are examined in line with the sub-themes determined within the scope of the research, the themes of social skills, psychological support, exclusion, sexual education, and orientation came to the fore. The needs of families regarding these themes have been revealed. In conclusion, it is known that families with children with visual impairment need support on many issues from the moment the child is born. However, these needs differ and diversify during the school period. The study results also show that families with children with visual impairment need much more information and support during their children's school years. Therefore, more specific family education programs should be planned for families with children with disabilities. These programs should be developed to meet the needs of the children and their parents. Finally, we discussed the results obtained from the research with the relevant literature. At the same time, some suggestions for application and further research are presented.

Pedagogical Implications

The findings obtained showed that families with children with visual impairment have many needs. It is known that families have an essential role in children's education with both normal development and disabilities. Therefore, the family is the keystone of raising a person who has an independent life and is a producer in society. For this reason, practices that consider the needs of families should be implemented by both policymakers and educators. In this context, it is recommended to reveal the needs of families with children with visual impairment in different age groups (early childhood, preschool, school period, adulthood). It is recommended to prepare family training programs in the light of the requirements revealed and to provide training individually or in groups.

Araştırmanın Etik İzinleri

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik kurul izin bilgileri

Etik değerlendirmeyi yapan kurul adı=Hakkari Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

Etik değerlendirme kararının tarihi=16.11.2020

Etik değerlendirme belgesi sayı numarası=8926 (2020/31-1)

Yazar Bilgileri/Authors' Biodata

Mehmet Salih KÜÇÜKÖZYİĞİT, Hakkari Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü'nde doktor öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Görme engelli öğrencilerin eğitimi üzerine çalışmaları bulunmaktadır.

Mehmet Salih Küçüközyiğit, is an associate professor doctor in the Department of Special Education, Hakkari University. His research interests focus on education of students with visual impairment.

Cem ASLAN, Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü'nde araştırma görevlisi doktor olarak görev yapmaktadır. Görme engelli öğrenciler ve az gören öğrencilerin eğitimi üzerine çalışmaları bulunmaktadır.

Cem Aslan, is a research assistant doctor in the Department of Special Education, Gazi University. His research interests focus on education of students with visual impairment and students with low vision.

Gülistan YALÇIN, Aksaray Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü'nde araştırma görevlisi doktor olarak görev yapmaktadır. Görme engelli öğrenciler ve az gören öğrencilerin eğitimi üzerine çalışmaları bulunmaktadır.

Gülistan Yalçın, is a research assistant doctor in the Department of Special Education, Aksaray University. Her research interests focus on education of students with visual impairment and students with low vision.

Ek 1. Görüşme Soruları

-
1. Çocuğunuzla ilgili hangi konularda yardıma ihtiyaç duyuyorsunuz?

 2. Çocuğunuzun akademik gelişimini desteklemek (derslerde başarılı olması için) için nelere gereksinim duyuyorsunuz?
 - a. Çocuğunuzun günlük tekrarlarına/ev ödevlerine yardım ediyor musunuz?
 - i. (Evet, ise) Çocuğunuzun ev ödevlerine yardım ederken nelere ihtiyaç duyuyorsunuz?
İpucu: Konuları mı bilmiyorsunuz? Braille mi bilmiyorsunuz? Küptaş mı bilmiyorsunuz?
 - ii. (Hayır, ise) Yardım etmek istiyor musunuz?
 - b. Çocuğunuzun okuldaki sınavlara ve derslere hazırlanmasına yardımcı oluyor musunuz?
 - i. (Evet, ise) Çocuğunuzun okuldaki sınav ve derslere hazırlanmasına yardımcı olurken nelere ihtiyaç duyuyorsunuz?
İpucu: Konuları mı bilmiyorsunuz? Braille mi bilmiyorsunuz? Küptaş mı bilmiyorsunuz?
 - ii. (Hayır, ise) Yardım etmek istiyor musunuz?

 3. Çocuğunuza günlük yaşam becerilerini (öz bakım, kişisel bakım vb.) öğretirken nelere gereksinim duyuyorsunuz?
 - a. (Duymuyorum, derse) Çocuğunuza günlük yaşam becerilerini öğretiyor musunuz?
-

-
- i. (Evet, ise) Bu becerileri öğretirken nelere gereksinim duyuyorsunuz?
ii. (Hayır, ise) Öğretmek istiyor musunuz?
-
4. Çocuğunuza tuvalet kontrolü vb. becerileri öğretirken nelere gereksinim duyuyorsunuz?
a. (Duymuyorum, derse) Çocuğunuza, tuvalet becerilerini öğretiyor musunuz?
i. (Evet, ise) Bu becerileri öğretirken nelere gereksinim duyuyorsunuz?
ii. (Hayır, ise) Öğretmek istiyor musunuz?
-
5. Çocuğunuz problem davranış(lar) sergilediğinde, bu durumla baş etmek için nelere gereksinim duyuyorsunuz?
a. (Duymuyorum, derse) Çocuğunuzun problem davranışlarına müdahale ediyor musunuz? Doğal seyrine mi bırakıyorsunuz?
i. (Evet, ise) Müdahale ederken nelere gereksinim duyuyorsunuz?
ii. (Hayır, ise) Bu davranışları düzeltmek veya daha uygun hale getirmek istiyor musunuz?
-